

Stachys L. (Czyściec) syn. Betonica L.

rodzina Lamiaceae Lindl

Stachys

Stachys

Stachys

Stachys

Stachys

Stachys

Stachys recta

Stachys recta

Betonica

Betonica

Betonica

Betonica

Stachys L. (Czyściec) syn. Betonica L.

rodzina Lamiaceae Lindl

Betonica

Betonica

Występuje Liczy około 300 gatunków, występujących w strefach umiarkowanych i ciepłych, głównie na półkuli północnej. W strefie tropikalnej spotykany tylko w górach. Gatunkiem typowym jest *Stachys sylvatica* L. Rośliny jednoroczne, byliny lub zimozielone krzewy.

Gatunki flory Polski:

- *Stachys palustris* L. (Czyściec błotny)
- *Stachys alpina* L. (Czyściec górski, czyściec alpejski)
- *Stachys germanica* L. (Czyściec kosmaty)
- *Stachys silvatica* L. (Czyściec leśny)
- *Stachys arvensis* (L.) L. (Czyściec polny)
- *Stachys recta* L. (Czyściec prosty)
- *Stachys annua* (L.) L. (Czyściec roczny) – antropofit zadomowiony
- *Stachys grandiflora* (Willd.) Benth. (Czyściec wielkokwiatowy, bukwnica kaukaska) (syn. *Betonica grandiflora* Willd., *B. macrantha* K. Koch) – gatunek uprawiany
- *Stachys byzantina* K. Koch, (Czyściec wełnisty) syn. *S. lanata* Jacq. non Crantz, *S. olympica* Poir.) – gatunek uprawiany *Stachys byzantina* (Czyściec wełnisty) - syn. *Stachys lanata*

Gatunek pochodzi z terenów Azji Mniejszej, Kaukazu, Iranu, tam też można go spotkać w warunkach naturalnych. Czyściec jest rośliną typu okrywowego, tworzy piękne, srebrzyste kobierce. Dorasta do wysokości około 30-40 cm (wraz z kwiatostanem) i tworzy gęste, krzaczaste kępy o płożących pędach - dywany. Cała roślina jest gęsto, biało, wełniste owłosiona - pokryta srebrzystym kutnerem. Liście podługne do eliptycznych, zwężające się na obu końcach, są grube i miękkie. Pędy kwiatostanowe mają wzniesiony pokrój wysokości 30-40 cm. Kwitnie od czerwca do lipca i jest rośliną miododajną. Kwiaty niepozorne jasnorożowe, zebrane są w wielokwiatowe okółki, tworzące kłosy, bez znaczenia zdobniczego. Najlepiej jest je usuwać, dzięki czemu roślina będzie silniejsza i bardziej będzie się rozrastać.

Czyściec nie jest zbyt wymagający, świetnie sobie radzi zarówno na stanowisku słonecznym jak i półcienistym. Na stanowisku słonecznym liście są bardziej srebrzyste. Podłoże powinno być piaszczysto-gliniaste, przepuszczalne, niezbyt wilgotne, dobrze zdrenowane i ubogie w składniki pokarmowe. Na glebie zbyt żyznej jest krótkowieczny, a na zbyt mokrej łatwo zagniwa. Należy uważać z zasilaniem, gdyż czyściec nie ma wielkich potrzeb pokarmowych. Roślina jest całkowicie mrozoodporna, choć w naszym klimacie tylko częściowo zimozielona. Stosowana jest na rabaty, obwódki, do ogrodów skalnych oraz do zestawień kolorystycznych. Świetny gatunek zadarniający. Jego pędy kwiatowe nadają się do suszenia, choć kwiatostany są skromne i niezbyt dekoracyjne. Roślina jest szybko rosnąca i może być ekspansywna. W celu odmłodzenia warto, co kilka lat, ścinać ją przy samej ziemi, co pobudzi ją do wytworzenia nowych, świeżych, lśniących liści. *Stachys* rozmnaża się przez podział, przez sadzonki wierzchołkowe oraz przez siew nasion.

Stachys L. (Czyściec) syn. Betonica L.

rodzina Lamiaceae Lindl

Betonica officinalis (Bukwica lekarska) - syn. Stachys betonica, Stachys officinalis (Bukwica zwyczajna, Czyściec lekarski), Stachys grandiflora, Betonica grandiflora (Czyściec wielkokwiatowy), Stachys macrantha, Stachys spicata, Bukwica kaukaska.

Pochodzi z Kaukazu, północno-zachodniego Iranu, południowo-wschodniej Turcji. Uprawiany jest od XIX w. W Polsce rodzima, średnio pospolita. Jest to niewysoka (30–90 cm) bylina o korzeniach dość grubych i lekko zdrewniałych. Łodyga jest na ogół pojedyncza wzniesiona, czterokanciasta, owłosiona odstającymi włosami. Pędy pionowe, proste, sztywne, owłosione. Liście ułożone na pędzie naprzeciwległe. Odziomkowe liście tworzą rozety i są ciemnozielone, do 7 cm długości, ogonkowe, szeroko jajowate, sercowate u nasady, karbowane, pomarszczone, z wyraźnym unerwieniem. Liście pędowe znacznie mniejsze (malejące w miarę posuwania się w górę pędu), siedzące, dość rzadko rozmieszczone i bardziej podługowate. Roślina kwitnie od czerwca do września, a pojedyncze okazy również w październiku. Kwiaty zebrane w kłosa, ułożone są na szczytach łodyg w okółkach. Korona ma długość ok. 12–16 mm, a pylniki bardzo wyraźnie rozchylone. Kwiaty są wargowe, do 3 cm długości, barwy różowo-purpurowej. Są lekko pachnące i przyciągają pszczoły i motyle. Owocem jest rozłupnia, w której znajdują się drobne nasiona.

Stanowisko wilgotne, słoneczne lub półcieniste z glebą o odczynie obojętnym. Nie jest rośliną zbyt wymagającą, ale lepiej rośnie na glebie żyznej (toleruje też suchą). Jest w naszych warunkach całkowicie mrozoodporna. Rośnie w świetlistych lasach i zaroślach, na miedzach, murawach i łąkach. Wykorzystuje się ją jako roślinę ozdobną w ogrodach naturalistycznych, na łąkach kwietnych, a także na rabatach bylinowych. Jest także rośliną leczniczą. Surowiec zielarski to liście, ziele i kłace. Ma zastosowanie jako środek wymiotny, oraz regulujący proces trawienia, zalecany jest pomocniczo w leczeniu żółtaczki. W średniowieczu *Betonica* uważana była za panaceum i za roślinę amulet, chroniącą przed złymi duchami. Miała również zastosowanie gospodarcze - ze świeżych liści pozyskiwano żółty garbnik. Rozmnażanie przez podział kęp, przez siew nasion.

Stachys recta L. (Czyściec prosty)

Występuje w Europie i na obszarach Azji zachodniej. W Polsce jego stanowiska znajdują się w pasie wyżyn, oraz na Dolnym Śląsku, Pomorzu Zachodnim, Kujawach i w dolinie dolnej Wisły. Posiada drewniejące kłace, bez rozłogów. Część nadziemna jest miętko owłosiona. Łodyga pojedyncza lub rozgałęziona, sztywna, o wysokości od 30 do 100 cm. Liście miętko owłosione - górne siedzące, a dolne krótkoogonkowe. Liście dolne osiągają do 6 cm długości i 1 cm szerokości. Brzeg blaszki jest karbowany lub ząbkowany. *Stachys recta* kwitnie od czerwca do września. Kwiaty zebrane są w grona na szczytach łodyg, skupione po 6–10 w nibyokółkach. Na roślinie może się znajdować 4–10 nibyokółków - okółki w dolnej części kwiatostanu są luźne, a w górnej – zbite. U nasady każdego kwiatu wyrasta nitkowata przysadka. Kielich ma długość ok. 5 mm jest dzwonekowany i owłosiony. Korona dwuwargowa ma długość od 12 do 15 mm, jest biała lub żółtobiała z delikatnym czerwonym nakrapianiem (wewnątrz gardzieli pomarańczowa). Owoc to okrągławe rozłupki o średnicy ok. 2 mm, ciemnobrunatne, gładkie. Bylina rosnąca na zboczach dobrze nasłonecznionych i na glebach zasobnych wapni. Ma status gatunku wymierającego na Dolnym Śląsku oraz zagrożonego na Pomorzu i w Wielkopolsce.